

REFLEKSIJE **NEOFAŠIZMA** I **ANTIFAŠIZMA** U BOSNI I HERCEGOVINI

Prof. dr. sc. Edhem Muftić

MANIHEJSKO UČENJE, PO KOJEM JE OD SAMOG POČETKA POSTOJALO carstvo svjetlosti i carstvo mraka, zasnovano je na vjerovanju u zaraćene strane **dobra i zla** koje su u permanentnom konfliktu. U prilog tome govori i činjenica da historija nije zabilježila period u razvoju ljudskog društva bez sukoba, stradanja i razaranja, kojeg bismo mogli nazvati carstvom svjetlosti bez tame.

U tom kontekstu možemo promatrati i prosuđivati i antagonistički odnos fašizma i antifašizma, odnos koji izražava bit ljudske egzistencije – izopačenosti, s jedne i humanizma, s druge strane, te izvesti zaključak da je historija ljudskog društva permanentna manifestacija tih protivrječnosti.

U cikličnom razvoju ljudskog društva zlo je često **trijumfovalo**, ali je ono, u krajnjoj instanci, uvijek bilo poraženo. **DOBRO** pobjeđuje zahvaljujući maloj grupaciji čestitih, uspravnih i hrabrih ljudi koji žive **stvarni život**. **A svi oni koji žive stvarni život, promašili su ga**, rekao je **Vanja Sutlić**. Međutim, taj **promašaj** je, ustvari, odlučujuć dobitak za opstanak i dalji razvoj ljudskog društva. Jer, ta mala grupacija čestitih ljudi trasira historijsku perspektivu, održava i gradi ljudsku egzistenciju. To je ta zlatna, tanana i nikad prekinuta nit, prožeta ljubavlju i optimizmom, trajan proces u kojem je **antifašizam** osnova i garant opstanka čovjeka, prirode i ljudske zajednice u cjelini.

Izlaganje o naznačenoj temi je pokušaj da se uoče refleksije neofašizma i antifašizma u našoj zemlji i u tom okviru redefinira fašizam, naglasi neofašistička praksa kao poslje-

dica hegemonije velikih sila i snaga političke destrukcije unutar Bosne i Hercegovine, posebno da se skrene pažnja na antifašizam kao pokret za snaženje demokratske građanske svijesti u procesu reintegracije i humaniziranja bosanskohercegovačkog društvenog miljea.

FAŠIZAM – ZLOČUDNA MISAO, ZLOKOBNA PRAKSA

Općepoznato je da je izraz **fašizam** nastao krajem 19. stoljeća, te da su se fašistima prvobitno nazivale grupe u Italiji koje su se formirale pod starorimskim simbolom **fascis**, koji označava svežanj pruća sa sjekirom u sredini. Po završetku Prvog svjetskog rata (1919. godine u Italiji) taj izraz je označavao nastojanje **borbenih skupina** da se, nakon ratnih zbivanja, uspostavi novi politički i društveni poredak. Te skupine osnovao je Benito Mussolini u namjeri **prenošenja i širenja junačkog duha iz rovova na cijelo društvo**. Ponesen tom idejom, on je 1933. godine rekao da je **fašizam religija**, te da će u **povijesti 20. stoljeće biti zapamćeno kao stoljeće fašizma**.

Fašizam će, u znatno intenzivnijem i radikalnijem obliku, preuzeti i prisvojiti Hitlerova Njemačka – u prvom redu kao **preživljavanje jačih**, tj. sprječavanje **rasnog trovanja**, s jedne, i **njege najboljih rasnih elemenata njemačkog naroda**, s druge strane. Na tim osnovama, koje je Hitler sa svojim istomišljenicima odgojem prihvatio i državničkim fanatizmom i voluntarizmom realizirao, nastalo je doba koje će čovječanstvo pamtit i kao najveću, najstrašniju, najsvirepiju i najmračniju deformaciju i degradaciju čovjeka i ljudskog društva.

Promišljajući o tome i svemu onome šta se desilo i dešava danas, mogli bismo zaključiti da je **fašizam tendencija, immanentna pojedincima i društvenim grupama, njihova devijantna i destruktivna ideja, pretočena u rušilačku akciju prema čovjeku, društvu i prirodi – autoritarna i totalitarna praksa, permanentno tinjajući i ra-**

splamsavajući pokret, zakleti neprijatelj humanizma i budućnosti ljudskog roda, usmjeren na degradiranje i uništavanje čovjeka i ljudskih kulturnih i materijalnih vrijednosti.

NEOFAŠISTIČKA SVIJEST I PRAKSA U BIH

Odnosi u svijetu, međuklasni i međudržavni, kao i odnosi unutar svake države i društvene grupacije, zasnovani su na hegemoniji – dominaciji, koja je, ovisno od stepena razvoja i interesa datog društva, kao i otpora podčinjenih, više ili manje drastična, surova i svirepa. Taj protivuriječan odnos evidentan je i u prošlosti i sadašnjosti, razvijenom i nerazvijenom svijetu, s tim što razvijeni moćni svijet (ekonomski i vojno) svoj hegemonizam uglavnom ispoljava prema vani, od sebe slabijem svijetu, a ovi drugi (nerazvijeni), svoju hegemonističku naviku manifestiraju prema podanicima vlastitog stanovništva. Iz te neodoljive ljudske želje (nagona) za dominacijom i posjedovanjem proizlaze i raznovrsna sredstva za ostvarenje tih ciljeva, koja u većini možemo povezati sa manipulacijama bez granica i izazivanjem straha i nesigurnosti kod onih koji su predmet manipulacije. Riječ je o zloupotrebama, u prvom redu politike, a sa njom i svega ostalog: vjere, nacije i svih drugih ljudskih djelatnosti.

Na tim osnovama proteže se nacionalizam i šovinizam, rasizam i nacizam, odnosno fašizam, koji je kroz historiju mijenjao svoje sadržaje, tinjao ili plamtio bez prestanka.

Fašizam kao takav, kao najbrutalnija i najbeskrupuloznija pošast ljudskog roda, uperen je i protiv Boga i protiv čovjeka, a i planete Zemlje na kojoj počiva čovječanstvo. Ono što je u tome neshvatljivo na prvi pogled, jeste to što se to zlo najčešće čini u ime Boga i čovjeka, zloupotrebom Apsoluta i čovjeka kao borca za realizaciju božanskih ideala.

Hegemonistička svijest i praksa prema Bosni i Hercegovini prisutna je od **bana Kulina** do danas, od negacije učenja **Crkve**

bosanske. Paradigmatički modeli hegemonizma sadržani su u zahtjevima za reinkarnacijom Dušanova carstva i Tomislavljeva kraljevstva, te uspostavljanje bosanskohercegovačke autonomije na osnovama panislamiističke koncepcije, neovisno i od kapitalizma i komunizma, odnosno socijalizma.

U periodu od devedesetih godina prošlog stoljeća, naša država je drastično napadnuta od svih – dijela međunarodne zajednice, od susjeda hegemonističke naravi i iz svoje vlastite utrobe. Dakle, napadnuta je od onih koji su je priznali, a i od onih koji su to priznanje zatražili. Imperativni zahtjev iz vana bio je da se učini raskol, prvo jugoslovenske, pa onda bosanskohercegovačke zajednice. Tako je uz taj vanjski nasrtaj uslijedio i vlastiti posrtaj, uzrokovan jednostavnim scenarijem – raspirivanjem i snaženjem nacionalšovinizma od strane nasljednika već pomenutog Dušanovog carstva i Tomislavljeva kraljevstva.

Drastična erozija Bosne i Hercegovine praktično je započela u vrijeme, kako je to rekao **fra Marko Oršolić**, kada je **izvršen puč nacionalnih ideologija nad nacijama**. Te 1992. godine smo se upitali – šta će biti sa Bosnom i Hercegovinom, imajući u vidu da to ovisi i od onih koji su nasrnuli, kao i od onih koji su posrnuli. Naš odgovor je bio da su sve opcije moguće, jer je naša država **zamorče** nad kojim se eksperimentiše, tj. nastavlja proces u kojem gospodari svijeta ostvaruju svoje globalne i parcijalne ciljeve i interese.

Neofašistička djelatnost u savremenom svijetu odvija se manifestno pod okriljem demokratije, ali i latentno, perfidnim metodama koje na prvi pogled imaju neko drugo značenje. Brojni su primjeri takvih dejstava **gospodara svijeta** koji, ne birajući sredstva, posredno ili neposredno realiziraju svoje planirane želje. Žrtve su u pravilu slabiji, te mali narodi, među kojima je i naša zemlja koja već dvije decenije proživljava pravu ljudsku i državnu dramu. Njeni narodi, koji su stoljećima znali živjeti u zajedništvu, posredstvom

svojih nacionalističkih lidera, danas se ne principijelno konfrontiraju, vrši se vještačko parcelisanje državnog prostora i svega onoga što tom miljeu pripada. Sve se to čini na neciviliziran način uz **demokratsku** podršku predstavnika međunarodne zajednice. Tamo gdje oni treba da bez dileme i odlučno pomognu, po logici, kako je to već učinjeno u njihovim zemljama, oni to prepuštaju kvazi-demokratskoj svijesti nacionalističkih oligarhija BiH, a tamo gdje nam ta pomoć i nije toliko potrebna, oni nam je velikodušno pružaju. U vezi s tim, naš bosanskohercegovački antifašistički zahtjev je samo jedan: **Popravite Dejton i time zaustavite u BiH samo ono što je u vašim društvima (zemljama) nedopustivo, pa nas onda prepuštite da uporedo sa vama gradimo budućnost Evrope i savremenog svijeta!** Ili, kako je to napisao **David Campbell**, **uputite**, skupa sa nama, **konstruktivnu kritiku i učinite intervenciju u etablisane načine mišljenja i djelovanja** u namjeri da se **prakse koje su etablisane (u BiH) poremete, te da se razveže ono što se čini povezanim, (...) da se pokaže da je ono što za sebe tvrdi da je nastalo prirodnim putem, u stvari proizvedeno.** Razvežimo, ili presijecimo taj Gordijev čvor!

Bosanskohercegovačko društveno, državno i kulturno biće se i danas rastače istim onim sredstvima kojima je to činjeno u periodu između dva svjetska rata, te devedesetih godina prošlog stoljeća – nacionalističkim, šovinističkim i neofašističkim sredstvima i metodama. Primarni zahtjev, nakon izbora 1990. godine, bio je da se narodni nacionalizam malo **istrci**, jer je u prethodnih nekoliko decenija života u socijalizmu, navodno u ime bratstva, bio zabranjen. Tako je taj neviđeni udar na bratstvo porodio barbarstvo, tj. taj kvazi-liberalizam prema nacionalšovinizmu porodio je neofašizam kakav nije viđen od završetka Drugog svjetskog rata.

Snažan prodor neofašističke svijesti i prakse evidentan je i nakon uspostave mira na načelima Dejtonskog mirovnog sporazu-

ma. Sve se to činilo i još uvijek čini u ime demokratije, utemeljene na principima nacionalističke (etnokratske), separatističke i iredentističke logike, kojom se sve više **gasi bosanskohercegovački duh**, a uspostavlja, metaforički rečeno, logika **labuda, štuke i raka**, kojom bosanskohercegovačka kola sve više tonu u glib u kojem se već dvije decenije raspadaju.

Neofašistička svijest se osmišljeno i organizirano instalira u sve segmente bosanskohercegovačke kulture u namjeri da se akulturacioni procesi zaustave, potpuno spriječe i pokidaju sve niti **bosanskog duha**. Naša zemlja je poodavno proglašena **topionicom**

naroda i taj nestanak (**topljenje naroda**) treba po svaku cijenu zaustaviti. Zbog toga se nacionalšovinistička svijest involvira u sve vidove djelatnosti – religijsku, nacionalnu, kulturnu, obrazovno-odgojnu, jezičku, folklornu, u namjeri da se taj proces zaustavi.

Primarni cilj i zadatak nacionalističkih oligarhija je da se uništi (potare) taj **bosanski duh** i, na toj osnovi, razgradi i podijeli država BiH. Jer, taj **bosanski** (bosanskohercegovački) **duh**, koji se u višestoljetnoj historiji sve snažnije **očitava kao realna osnova zajednice jednog naroda i više nacija**, kako je to u **Bosanskom duhu** napisao akademik **Muhamed Filipović**, sve je više učvršćivao

stavove da **Bosna (BiH) nije ničija do svoja i onoga koji u njoj živi i koji sa njom živi.**

Bosna i Hercegovina se od strane rušilačkih snaga pokušava negirati i proglasiti vještačkom tvorevinom, **vođenom**, a ne rođenom zemljom. Negira se bosanski jezik, degradira obrazovno-odgojni sistem. Građansko obrazovanje je uvedeno na sve nivoe, ali se ono raznovrsno interpretira, izvitopereno i često ironično objašnjava, čak i onda kada su ti sadržaji usaglašeni.

Sve se to čini svjesno i organizirano, u ime nekog ekskluziviteta i demokratije koja je u civiliziranom svijetu davno napuštena, u nekim društvima i zaboravljena. Čine se otvoreni pokušaji afirmiranja četništva i ustaštva i drugih profašističkih organizacija koje su doživjele fijasko tokom Drugog svjetskog rata. Zapravo, danas se čini revanš i nastavlja izgubljena bitka 1945. godine, vrši manipuliranje sa javnošću, a sve u cilju očuvanja vlasti u koju su se pojedinci i grupe, drastičnim manipulacijama i podvalama, od 1990. godine, snažno inkorporirali. Oni i danas protežiraju nacionalističku **ideologiju banalnosti**, posredstvom toga manipuliraju **svojim narodom**, siju strah, uzgajaju stravu i užas, za sebe obezbjeđuju vlast, privilegije i materijalnu dobit u neslućenim razmjerama. Na tim osnovama (**cilj opravdava sredstvo**) satkana je naša bosanskohercegovačka sumorna i svirepa svakodnevnica, a pažnja se uporno skreće na vrijeme prošlo (1941.–1945.) u kojem se traže opravdanja i za brojna stravična, ljudskom rodu neprimjerena zlodjela, učinjena u periodu od 1990. godine do danas. Ta nadmetanja uglavnom počivaju na lažima, podvalama i insinuacijama, tako da se neupućeni, posebno mladi, zbunjuju do te mjere i navode da u fašistima prepoznaju antifašiste i obrnuto.

ANTIFAŠIZAM U BIH

Eho antifašističkog pokreta zemalja zapadne Evrope tridesetih godina prošlog stoljeća snažno je odjeknuo i u nekim dijelovima monarhističke Jugoslavije. Svi antifašisti

su ubrzo čuli za francuske književnike **Anri Barbisa i Romen Rolana**, koji su podigli barjak borbe protiv fašističke opasnosti i rata i 1932. godine inicirali održavanje *Svjetskog kongresa protiv rata*, u sklopu kojeg je održana i međunarodna omladinska koferencija. Čuli su oni i za *Svjetski kongres omladine protiv fašizma* (Pariz, 1933.) i mnoge druge uspješno organizirane antifašističke skupove širom Evrope, doživjeli i razumjeli snažnu poruku Međunarodne konferencije za mir (Brisel; 1936.): *Ostvarimo jedinstvo živih da ne bismo u zajedničkim grobovima ostvarili jednakost i jedinstvo mrtvih*. Tom skupu je prisustvovao i Ivo Lola Ribar.

Početkom 1937. godine u Beogradu je održana Mirovna skupština delegata svih stručnih, kulturnih i sportskih udruženja, na kojoj je formirano **Opšte studentsko udruženje za mir**. Odbor tog udruženja organizirao je brojne akademije i mirovne manifestacije, uspostavljao i održavao veze sa svjetskim mirovnim organizacijama i kongresima. Na čelu mirovnog pokreta bio je **Ivo Lola Ribar**.

U to vrijeme, pod rukovodstvom KPJ, stasala je jedna generacija mladih ljudi koja se, sa uzvišenim ponosom, priključila progresivnom dijelu Evrope i svijeta i dala veliki doprinos antifašističkoj demokratskoj pobjedi nad silama mraka u toku Drugog svjetskog rata. Riječ je o generaciji, uglavnom mladih ljudi, intelektualaca i radnika, poniklih iz svih bosanskohercegovačkih naroda, ličnostima koje su svoje antifašističko opredjeljenje izrazili na različite načine – naučnom i filozofskom, književnom i umjetničkom, odnosno političkom djelatnošću, a i neposrednim učesćem u oružanoj borbi.

Značajan doprinos u širenju i afirmiranju antifašističkog pokreta dala je i jedna generacija humanističke inteligencije, koja je u periodu 1937.–1939. godina, pored ostalih aktivnosti, publikovala tri proglasa, u javnosti poznata kao *Pisma studentske omladine*, zatim grupa bošnjačkih (muslimanskih) intelektualaca koji su u istom periodu u Zagrebu osno-

vali i publikovali **Putokaz**—list za društvena i književna pitanja Muslimana.

Kada je riječ o *pismima studentske omladine*, ovom prilikom treba posebno istaći *Treće pismo* iz 1939. godine, čiji je naslov: *Protiv rata! za slobodu, demokratiju i ravnopravnost naroda! Za autonomiju Bosne i Hercegovine!* O sadržaju i aktuelnosti ovog dokumenta, kojeg je potpisalo 509 studenata Srba, Hrvata, Muslimana, Jevreja i dr., govori sam naslov.

O prijetećem fašističkom zlu i antifašističkom raspoloženju i aktivnostima mladih u BiH pisali su **Skender Kulenović, Hasan Kikić, Zija Dizdarević, Safet Krupić, Šukrija Huskić, Bakir Badnjević** i drugi saradnici **Putokaza**.

U ljeto, 1940. godine, organiziran je desetodnevni skojevski kurs u Pršljanima kod Bugojna, koji je svojim sadržajem izrazio bit problema vremena (antifašizam, autonomija BiH, nacionalno i seljačko pitanje), a ovaj skup su organizirali **Mahmut Bušatlija, Isak Ozmo, Mirko Filipović, Rato Dugonjić, Pavle Goranin** i **Avdo Humo**.

Bosanskohercegovački patrioti-intelektualci, radnici i đaci, iskreni i dosljedni pripadnici bosanskohercegovačkog, jugoslavenskog i internacionalnog antifašističkog pokreta, u kontinuitetu su organizirali raznovrsne vidove borbe protiv fašističkog nastajanja, a kada se to više nije moglo političkim sredstvima, oni su stali u prve redove oružane borbe protiv fašističkog nasilja tokom četverogodišnjeg Narodnooslobodilačkog antifašističkog rata (1941.-1945.). U toku tog rata, kojeg je organizirala i predvodila KPJ (i KPJ za BiH) na čijem je čelu bio **Josip Broz Tito**, vrhovni komandant NOVJ-e, antifašistički pokret u BiH je u evropskim i svjetskim razmjerama dao veliki doprinos pobjedi nad fašističkim silama mraka i destrukcije. U tom pokretu su bili pripadnici svih naroda BiH, u prvom redu mladi, koji su dali ogromne žrtve za slobodu i obnovu bosanskohercegovačke državnosti. Zahvaljujući tome, BiH je postala respektabilan segment svjetske anihitlerovske koalicije.

Dakle, zahvaljujući svojoj višestoljetnoj historiji, obnovi državnosti 1943. godine i odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992.-1995. godina, izazvanom agresijom na kućni prag i ljudsko dostojanstvo, posebno zahvaljujući otporu antifašističkih patriotskih snaga, BiH je opstala kao država i nastavila svoj višestoljetni kontinuitet i nakon Dejtona, kojim je neprirodno isparcelisana, o čemu je već bilo riječi.

Ključna pitanja danas, kada je riječ o antifašističkom pokretu koji, opet, ima tu historijsku zadaću da reintegrira BiH i da je uvede u evropske tokove i asocijacije, mogla bi da glase: **Je li** antifašistički pokret u našoj zemlji danas na odgovarajućoj visini, organiziran i povezan nitima bosanskohercegovačkog zajedništva, protkan bosanskim duhom? **Zašto se** prema svemu onome šta se događalo i još uvijek događa u BiH indolentno odnosi većina onih koji bi morali učiniti najviše u namjeri da se suzbije i prevlada nacionalističko-šovinistička utakmica? **Zašto** moćnici međunarodne zajednice ne prekinu eksperiment nad Bosnom i Hercegovinom koji traje 20 godina i zašto ne razvežu ono što su sami zamrsili? **Da li su se** čelnici vjerskih zajednica odrekli svojih imperativnih zahtjeva: **Milorade**, čuvaj nam Republiku Srpsku! **Dragane**, bori se za treći entitet! **Harise**, uzmi pero i piši ustav!? **Ako je Kosovo uzrok** da se bosanskohercegovačka drama i agonija nastave preko svake mjere, **hoće li Sandžak** uzrokovati da se to stanje izbalansira i prevlada? **Hoće li se** bar ublažiti kriminal i korupcija, pljačka bosanskohercegovačkih građana svih vjeroispovijesti i teista i ateista, svih nacionalnosti, koja se upravo čini na osnovama nacionalizma? (**Svaki nacionalizam je pljačkaški**, kaže **Miljenko Jergović** na TV BiH1, decembra 2010.) itd. itd.

Odgovor na prvo pitanje je vrlo jednostavan. Naime, BiH ima veliki broj antifašista, od kojih je mali procenat onih aktivnih, hrabrih, dok se većina njih prema svemu što se događa odnosi indiferentno, iščekujući da će se stanje u BiH, samo po sebi, popraviti

i to treba skrštenih ruku sačekati. Oni nisu spremni na žrtvovanje, odricanje i rizik, te se postavlja pitanje da li oni uopće i pripadaju tom pokretu. Takav antifašizam je kukavički, samim tim što su najviše zla našoj zemlji nanijeli kvazi-intelektualci, te je i primarni zadatak intelektualaca, naravno i svih drugih patriota, da se usprave i dignu svoj glas protiv svega onoga što degenerira čovjeka i prirodu.

Antifašistički pokret u BiH danas je isparcelisan, nepovezan i nedovoljno odlučan da nešto značajnije i konzistentnije učini. U znatnoj mjeri je konfuzan, a sadržaji kojima se bavi su jednostrani, uglavnom vezani za posjete historijskim mjestima na kojima se, više ili manje, lamentira nad našom prošlošću. Uočljivo je i da sa javne scene brzo nestane većina onih koji u jednom trenutku snažno i argumentirano podignu svoj glas protiv zla koje nas decenijama prati. Nije teško zaključiti da je riječ o konformistima, šićardžijama i licemjerima koji svoj obraz i poštenje prodaju beskrupuloznim kriminalcima, manipulatorima i sijačima straha koji ni po koju cijenu ne odustaju od svojih pljačkaških pohoda.

Kada je riječ o međunarodnoj zajednici, nije za povjerovati da visoki i drugi predstavnici ne znaju ili ne razumiju, u ime kojih nacionalističkih pokreta djeluju neke političke opcije (pokreti), ali ih oni uporno izbjegavaju nazvati pravim imenom. Valjda vide i čuju parole podanika te vlasti, koji izbezumljeno uzvikuju, pa i na zidovima ispisuju: **Ovo je Srbija!? Ovo je Croatia!? Ovo je Turska!?** Uz to, treba reći da nije za povjerovati da se svjetski moćnici (njihovi predstavnici) plaše da će, u slučaju da nešto zabrane, biti optuženi kao antidemokrate. Naša je poruka, da to ponovim: **Neka zaustave samo ono što je u njihovim zemljama zabranjeno!**

David Campbell je u svojoj knjizi, u kojoj problematizira pitanje dekonstruiranja etnonacionalizma u BiH, napisao da se naš urgentan zadatak ili **svrha (...) sastoji u**

tome da se vidi kako se moglo i kako se još uvijek može, pomoći zagovornicima građanskog koncepta da nadvladaju ekstremne nacionaliste, a to, samo po sebi, ne znači da sama dekonstrukcija konstituirala politički koncept koji bi razriješio dileme Bosne.

Dr.sci. Esad Zgodić, u knjizi **Građanska Bosna** koju je napisao nekoliko godina ranije, kaže da se **kao alternativni koncept modelu suvereniteta etničko-teritorijalne nacionalne volje, od početka pojavljuje (...) koncepcija rekonstrukcije državnopravnog i političkog ustrojstva BiH, utemeljena na ideji suvereniteta građanina i autonomiji regija.** Po toj logici BiH je demokratska, parlamentarna država republičkog oblika, koja garantira građanima, kao pripadnicima socijalnih kolektiviteta (i nacionalnog), obezbjeđenje individualnih i kolektivnih prava i sloboda.

Na kraju, želim posebno da naglasim i izrazim optimizam da će Bosna i Hercegovina, koja je kao i mnoge druge države davnorođena zemlja, zahvaljujući snaženju antifašističkog pokreta, trajno živjeti i civilizacijski se razvijati u demokratskom svijetu Evropske unije. U tom cilju, antifašisti danas i ubuduće, posebno u državama nastalim disolucijom SFRJ, moraju biti jedinstveni, organiziraniji, uporniji i dosljedniji u borbi protiv neofašizma koji je poprimio zabrinjavajuće razmjere, te svesrdno podržati sve političke opcije i nevladine organizacije koje se u svakodnevnoj praksi zalažu za afirmiranje BiH kao zajednice slobodnih građana i jednakopravnih naroda. Tako to treba činiti, **jer nama ne prijeti tolika opasnost od ljudi koji čine zlo, koliko od onih koji im to dopuštaju.**

Budućnost svijeta je u prošlosti Bosne. Ostala mi je jedina nada, rekao je nedavno na TV BiH 1 akademik Abdulah Šarčević, da vjerujem u budućnost naše bosanskohercegovačke prošlosti. ♦

